

II. ROZPRAWY

WOJCIECH GÓRALSKI (Warszawa)

Wkład papieża Jana Pawła II w dzieło reformy i odnowy prawa kanonicznego

I. Trwający ponad 26 lat (16.10.1978 – 2.04.2005) pontyfikat Jana Pawła II okazał się niezwykle bogaty w dokonania niezmiernie w swojej wielorakiej aktywności Papieża Polaka. Podczas gdy jedne z nich znajdują swój walor wyłącznie na forum Kościoła katolickiego, inne – szczególnie związane z treścią papieskiego nauczania – zataczają daleko szerszy zakres swojego odniesienia. Obfita spuścizna myśli Ojca świętego, dotycząca wielu dziedzin życia, a także skłaniający do refleksji sam styl spełniania przezeń posługi pasterskiej nieprędko, jak się wydaje, przestaną stanowić przedmiot bliższego zainteresowania i wnikliwych badań licznych środowisk żywo zainteresowanych osobą i dziełem dawnego Arcybiskupa krakowskiego.

W obszarze działalności papieża Jana Pawła II skierowanej bezpośrednio *ad intra*, a więc ku Kościołowi, szczególne miejsce zajmowała wydatna troska o urzeczywistnianie zainicjowanej przez Sobór Watykański II – przy jego niemałym udziale – reformy i odnowy Kościoła. Przeniknięty dogłębnie ideą soborowego *aggiornamento*, papież Wojtyła od samego początku zasiadania na Stolicy Piotrowej podejmował energiczne działania zmierzające do nadania Kościołowi właściwego kształtu, stosownie do nauki i wskazań Vaticanum II.

Kontynuując proces posoborowej reformy i odnowy Kościoła, rozpoczęty przez swoich poprzedników: Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła I, papież Jan Paweł II żywił głębokie przekonanie, że dzieła tego nie można skutecznie realizować bez reformy i odnowy prawa kanonicznego. Miał bowiem świadomość tego, że – jak to później sam stwierdzi – „reformacja Kodeksu Prawa Kanonicznego wydała się po prostu pożądana i wymagana przez sam Sobór, który najwięcej swojej uwagi poświęcił Kościołowi”¹. Dysponując – na mocy piastowanego urzędu – najwyższą, pełną, bezpośrednią i powszechną władzą

---

¹ Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska Sacrae disciplinae leges* z 25.01.1983 r., w: *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus* – Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallotinum 1984, s. 7.

zwyczajną², w tym władzą ustawodawczą, tak w Kościele powszechnym, jak i w Kościołach partykularnych, dokonał sfinalizowania dwóch wielkich kodyfikacji. Pierwsza z nich, odnosząca się do Kościoła Łacińskiego, została uwieńczona promulgowaniem 25 stycznia 1983 r. nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, druga zaś, dotycząca katolickich Kościołów Wschodnich, znalazła swoje dopełnienie w postaci Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich³, ogłoszonego 18 października 1990 r. Uzupełnieniem tych kodyfikacji była reforma prawa kanonizacyjnego, dokonana mocą konstytucji apostolskiej *Divinus perfectionis Magister* z 25 stycznia 1983 r.⁴, a następnie reforma Kurii Rzymskiej, urzeczywistniona w konstytucji apostolskiej *Pastor bonus* z 28 czerwca 1998 r.⁵

II. W zamyśle papieża Jana XXIII (1958-1963), inicjatora Soboru Watykańskiego II, jednym z podstawowych elementów *aggiornamento* Kościoła miała być reforma prawa kanonicznego⁶. Chodziło w niej generalnie o dostosowanie norm Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. do wymogów współczesnych, co w pełni zdawało się korespondować z ideą odnowy Kościoła, jakiej miał dokonać sobór. Podobne zamierzenie przyświecało papieżowi Pawłowi VI (1963-1978), zdecydowanie kontynuującemu rozpoczęty przez Vaticanum II proces wspomnianej odnowy. Dla obydwu biskupów rzymskich było czymś oczywistym, że powodzenie owego procesu pozostaje w znacznej mierze uwarunkowane głębszą reformą prawa kanonicznego, rozpoczętą formalnie 28 marca 1963 r. powołaniem do życia przez Jana XXIII Papieskiej Komisji do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego⁷.

Gdy chodzi o kształt nowego ustawodawstwa, to z kolei podstawowe kierunki odnowy wyznaczał tutaj sam sobór, ujmując głębiej – w konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* – istotę Kościoła⁸. Poza tym papież Paweł VI, zamykając drugą sesję soborową (4 grudnia 1963 r.) zapowiedział, że w rozwoju prawa kanonicznego będzie chodzić o przyznanie osobie ludzkiej oraz funkcji spełnianej w Kościele większej godności, a jednocześnie o wzmocnienie władzy, która zespala wspólnotę kościelną⁹.

² Zob. kan. 331 Kodeksu Prawa Kanonicznego (odtąd: KPK).

³ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus – Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II*, Lublin 2002.

⁴ *Acta Apostolicae Sedis* (dalej: AAS) 75 (1983), s. 349-355.

⁵ AAS 70 (1988), s. 841-912.

⁶ Zob. S. Hanion, *La riforma del Codice di Diritto Canonico*, „Concilium” 4 (1965), s. 153-181; S. Kuttner, *The Code of Canon Law in Historical Perspective*, „The Jurist” 28 (1968), s. 129-148.

⁷ W. Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, w: *20-lecie pontyfikatu Jana Pawła II. Symposium ogólnouczelniane w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 16 listopada 1998 roku*, pod red. J. Krasieńskiego, Warszawa 2000, s. 73.

⁸ Zob. M. Żurowski, *Prawne aspekty konstytucji „Lumen gentium”*, „Prawo Kanoniczne” 10 (1967), nr 1-2, s. 59-88.

⁹ AAS 56 (1964), s. 33; zob. także W. Góralski, *Kodyfikacja prawa w Kościele Łacińskim po Soborze Watykańskim II*, Płock 1983, s. 54-55.

Mając na względzie naukę i wskazania Vaticanum II, liczne posoborowe akty normatywne wydane przez Pawła VI, wnioski i sugestie biskupów z całego świata oraz uchwalone przez Synod Biskupów w 1967 r. zasady kodyfikacji prawa, Papieska Komisja do Rewizji KPK, wspierana przez Kolegium Konsultorów, przyjęła 10 czerwca 1976 r. wszystkie projekty stanowiące nową redakcję poszczególnych działów przyszłego kodeksu¹⁰. W latach 1977-1978 projekty te zostały poddane szerokiej konsultacji, w której uczestniczyły kompetentne w tym względzie organy: konferencje biskupów poszczególnych krajów, dykasterie Kurii Rzymskiej, wydziały prawa kanonicznego uczelni kościelnych oraz Unia Przełożonych Generalnych Instytutów Zakonnych¹¹.

Wkraczające w decydującą fazę prace kodyfikacyjne, zatrzymane dwukrotnym zawakowaniem Stolicy Apostolskiej przez śmierć papieża: najpierw Pawła VI (6 sierpnia 1978 r.), a następnie Jana Pawła I (28 września), otrzymały nowy impuls, gdy 16 października papieżem został wybrany kard. Karol Wojtyła. Jak się okazało, na okres 5 pierwszych lat jego pontyfikatu przypadł bardzo ważny etap rewizji wspomnianych wyżej projektów poszczególnych działów powstającego kodeksu. Rewizji tej Papieska Komisja dokonywała na podstawie licznych uwag, opinii i postulatów, jakie napłynęły od organów konsultacyjnych. Ten obfity materiał wymagał uporządkowania oraz przekazania poszczególnym zespołom Kolegium Konsultorów do dalszej pracy kodyfikacyjnej. Każdy z 13 zespołów intensywnie analizował wszelkie propozycje, dokonując dalszych, niejednokrotnie poważnych zmian w redakcji pierwotnych projektów – schematów. Chodziło ponadto o wewnętrzne uzgodnienie projektów poszczególnych dziedzin prawa, „zwłaszcza o zapewnienie im jednolitości terminologicznej, szczególnie w aspekcie techniczno-prawnym, o zredagowanie kanonów w krótsze i poprawniejsze formuły i wreszcie o ostateczne systematyczne uporządkowanie, tak aby wszystkie i poszczególne schematy przygotowane przez różne zespoły [konsultorów – W.G.] scaliły się w jeden i pod każdym względem spójny Kodeks”¹².

Rezultatem prowadzonych prac stał się tekst nowego kodeksu, przyjęty – za aprobatą Papieża – przez Papieską Komisję 29 czerwca 1980 r.¹³ W dniu 21 października tego samego roku przewodniczący Papieskiej Komisji (kard. Perykles Felici) przedłożył uczestnikom obradującego wówczas w Rzymie Synodu Biskupów obszerną relację dotyczącą owego tekstu – projektu nowego kodeksu prawa kanonicznego¹⁴.

Gdy tak znacznie zaawansowane dzieło rewizji i odnowy prawa kościelnego zdawało się dobrze rokować sfinalizowaniu trwającej od 17 lat procedury

¹⁰ Zob. W. Góralski, *Kodyfikacja prawa*, s. 87-88; F. Pasternak, *Historia kodyfikacji i charakterystyka nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 27 (1984), nr 3-4, s. 17-21.

¹¹ W. Góralski, *Kodyfikacja prawa*, s. 75-87.

¹² Wstęp, w: *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, s. 33.

¹³ Ibidem, s. 90.

¹⁴ „Communications” 12 (1980), s. 220-225.

kodyfikacyjnej, pojawiła się niespodziewana przeszkoda: wielu biskupów postulowało przeprowadzenie kolejnej konsultacji – tym razem nad projektem kodeksu z 1980 r. Urzeczywistnienie tego zamysłu miało oznaczać znacznie przedłużenie się prac kodyfikacyjnych, co w praktyce przyniosłoby wieloletnie pozostawanie ustawodawstwa kościelnego – w znacznej mierze – w stanie „zawieszenia”, szereg bowiem regulacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., jakkolwiek formalnie zachowywało moc obowiązującą, *de facto* jednak nie przystawało już do nowej rzeczywistości eklezjalnej ukształtowanej przez Sobór Watykański II¹⁵.

Realna obawa o odłożenie i tak przedłużającego się procesu kodyfikacyjnego została zażegnana dzięki zdecydowanej interwencji papieża Jana Pawła II, który po wysłuchaniu opinii specjalnej komisji kardynałów nie wyraził zgody na nową konsultację generalną nad projektem kodeksu. Zdaniem ustawodawcy kościelnego dodatkowa debata nad tym dokumentem znacznie opóźniłaby moment ogłoszenia oczekiwanego kodeksu prawa kanonicznego, a poza tym zapewne niewiele wniosłaby do prac nad nadaniem mu ostatecznego kształtu, skoro poprzednia konsultacja przybrała tak szeroki zasięg. Projekt nowego kodeksu został więc oddany w ręce członków Papieskiej Komisji do Rewizji KPK, w skład której zostali wówczas powołani biskupi reprezentujący wszystkie kontynenty – według kryterium proporcjonalności w stosunku do liczebności poszczególnych episkopatów¹⁶. Powiększenie Papieskiej Komisji o nowych członków (w sumie liczyła 74 kardynałów i biskupów) dawało gwarancję szerszego spojrzenia przez ten organ na projekt kodeksu, bez zatrzymywania biegu tak dalece zaawansowanych już prac kodyfikacyjnych.

Wszelkie uwagi, jakie w 1981 r. wpłynęły od członków działającej w poszerzonym składzie Papieskiej Komisji, zostały dokładnie przestudiowane przez jej Sekretariat przy udziale konsultorów, po czym przygotowano obszerną (liczącą 359 stron) relację, którą w sierpniu tegoż roku przesłano poszczególnym członkom wymienionej Komisji. Opracowaniu temu, zawierającemu bogaty materiał dla dalszych studiów, towarzyszyło pismo kard. Felici, w którym wyjaśniał, że o uwzględnieniu nadesłanych do projektu uwag decydowały następujące kryteria: nowe i poważne racje, zgodność propozycji z nauką i dyspozycjami Soboru Watykańskiego II, posoborowymi aktami normatywnymi papieża, odpowiedziami Papieskiej Komisji do Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II oraz dokumentami dykasterii Kurii Rzymskiej, zgodność z normami i zasadami wskazanymi przez Jana Pawła II lub – w odpowiedniej materii – przez Kongregację Nauki Wiary, uwzględnienie przepisów innych kanonów i całego systemu prawnego projektu, wreszcie respektowanie jurydycznego charakteru tegoż projektu¹⁷.

---

¹⁵ W. Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, s. 75.

¹⁶ Zob. „*Communicationes*” 12 (1980), s. 24-225.

¹⁷ W. Góralski, *Kodyfikacja prawa*, s. 95.

Z polecenia Papieża, w dniach 20-28 października 1981 r. odbyła się w auli Synodu Biskupów sesja plenarna Papieskiej Komisji do Rewizji KPK, w czasie której miała miejsce debata nad tekstem proponowanego kodeksu. W trzecim dniu obrad posiedzeniu przewodniczył osobiście Jan Paweł II. Podczas dyskusji zgłoszono do głosowania 6 propozycji poprawek do projektu z 1980 r. ze strony Sekretariatu Papieskiej Komisji (z urzędu) oraz 40 – ze strony uczestników sesji (za którymi opowiedziało się co najmniej 10 osób). Po wyczerpującym przeanalizowaniu przez obradujące gremium tychże propozycji przyjęto – w drodze głosowania – 46 modyfikacji¹⁸. Jednocześnie powzięto jednogłośnie uchwałę o powierzeniu przewodniczącemu Papieskiej Komisji i jej sekretarzowi dokonania redakcji przyjętych poprawek, jak również uwzględnienia uwag mniejszości oraz przeprowadzenia niezbędnej adiustacji stylistycznej i językowej całości projektu¹⁹. W ostatnim dniu obrad ich uczestnicy wyrazili jednogłośnie postulat, by po jak najszybszym wprowadzeniu owych 46 poprawek, projekt nowego kodeksu został przekazany Papieżowi²⁰.

Podczas audiencji dla uczestników sesji plenarnej Papieskiej Komisji, jaka miała miejsce 29 października 1981 r., papież Jan Paweł II przypomniał pokrótce długą drogę procesu kodyfikacyjnego, podkreślając ściśle powiązanie sprawy reformy i odnowy prawa kanonicznego z Soborem Watykańskim II. Wymowne było tutaj stwierdzenie, w myśl którego „kodeks powinien być owocem soboru”. Ojciec święty podkreślił ponadto konieczność uwzględnienia w nowym zbiorze prawa tajemnicy Kościoła, zgodnie z życzeniem wyrażonym przez ojców Vaticanum II w dekrete *Optatam totius* (n. 16). Dziękując zaś wszystkim zgromadzonym podczas audiencji za całokształt pracy nad kodyfikacją prawa, Papież Polak zaznaczył, iż w latach 1963-1981 w Papieskiej Komisji pracowało łącznie 93 kardynałów i biskupów, a w Kolegium Konsultorów – 185 ekspertów²¹.

Gdy Sekretariat Papieskiej Komisji wraz z jej przewodniczącym dokonali nowej redakcji projektu kodeksu (uwzględniając przyjęte na wspomnianej sesji plenarnej modyfikacje w 46 fragmentach oraz wprowadzając 48 nowych kanonów zamieszczonych początkowo w planowanym – jako osobny segment – prawie konstytucyjnym *Lex fundamentalis Ecclesiae*), w kwietniu 1982 r. został on wydany drukiem jako *Schema novissimum*. W dniu 22 kwietnia tegoż roku tekst ten przekazano Janowi Pawłowi II, jako właściwemu ustawodawcy kościelnemu²². Papież zdecydował się wówczas na powołanie siedmioosobowego zespołu ekspertów spoza Papieskiej Komisji, złożonego z wybit-

¹⁸ „Communicationes” 13 (1981), s. 268-269.

¹⁹ W. Góralski, *Kodyfikacja prawa*, s. 96.

²⁰ „Communicationes” 13 (1981), s. 268-269.

²¹ „L'Osservatore Romano” z 30.10.1981 r., s. 1-2.

²² Zob. F. D'Ostilio, *L'opera di revisione del Codex Iuris Canonici della Chiesa Latina*, „Apolinaris” 55 (1982), s. 308-369.

nych kanonistów, z którymi – przy udziale przewodniczącego tejże Komisji (17 maja 1982 r. zmarłego kard. Felici zastąpił w sprawowaniu tej funkcji kard. Rozaliusz Castillo Lara) – analizował w ciągu kilkunastu dni, „kanon po kanonie”, przedłożył mu projekt. W kwestiach wątpliwych, wysłuchując opinii poszczególnych uczestników debaty, podejmował ostateczne decyzje²³. Tego rodzaju osobiste zaangażowanie Jana Pawła II, niespotykane w procedurze kodyfikacyjnej, stanowiło niewątpliwie wyraz poczucia wielkiej odpowiedzialności ustawodawcy za ostateczny kształt nowego prawa.

Chcąc położyć kres jakimkolwiek spekulacjom na temat dalszych losów kodyfikacji, Ojciec święty, w przemówieniu z 23 grudnia 1982 r. wygłoszonym do kardynałów i urzędników Kurii Rzymskiej zapowiedział, że 25 stycznia następnego roku zamierza promulgować nowy Kodeks Prawa Kanonicznego²⁴. Zgodnie z tą zapowiedzią, 25 stycznia 1983 r., w 24. rocznicę ogłoszenia przez papieża Jana XXIII zamiaru zwołania Soboru Watykańskiego II i podjęcia reformy prawa w Kościele Łacińskim, papież Jan Paweł II ogłosił *Codex Iuris Canonici*, promulgując go w konstytucji apostolskiej *Sacrae disciplinae leges*. Jako termin wejścia w życie nowego zbioru prawa kanonicznego został w niej wskazany dzień 27 listopada 1983 r. Ten stosunkowo długi okres *vacatio legis* był niewątpliwie podyktowany potrzebą stworzenia możliwości wystarczającego zapoznania się z nową regulacją przez wszystkich zainteresowanych, szczególnie przez administrację i sądownictwo w Kościele.

Pozostaje czymś charakterystycznym, że w powołanym wyżej dokumencie Papież zaznacza, iż promulgując Kodeks Prawa Kanonicznego, czyni to powagą swojej prymacjalnej władzy papieskiej, ma jednocześnie świadomość tego, że zbiór ten „wyraża w sobie kolegialną troskę [podkr. w tekście] o Kościół wszystkich naszych braci w biskupstwie; co więcej, jakby na podobieństwo Soboru, Kodeks ten powinien być uważany za owoc kolegialnej współpracy [podkr. w tekście], który powstał z wysiłku biegłych osób i instytucji, zebranych w jedno przez cały Kościół”²⁵. Niemniej znaczące jest stwierdzenie Ustawodawcy kościelnego, że „celem Kodeksu nie jest bynajmniej zastąpienie w życiu Kościoła lub wiernych wiary, łaski, charyzmatów, a zwłaszcza miłości. Przeciwnie, w Kodeksie chodzi raczej o to, aby rodził taki porządek społeczności kościelnej, który – przyznając główne miejsce miłości, łasce i charyzmatom – jednocześnie ułatwiałby ich uporządkowany postęp w życiu czy to społeczności kościelnej, czy to poszczególnych ludzi, którzy do niej należą”²⁶. Ten ostatni fragment zdaje się wyraźnie wskazywać na cel oraz naturę prawa kościelnego.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, nazywany często kodeksem Jana Pawła II (a także kodeksem z 1983 r.), stanowiący, jak to określił sam ustawo-

²³ Relacja ustna abp. Zenona Grocholewskiego (członka zespołu ekspertów) z dnia 4.10.1998 r.

²⁴ „L'Osservatore Romano” z 24.12.1982 r., s. 2.

²⁵ Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska „Sacrae disciplinae leges”*, s. 11.

²⁶ Ibidem, s. 11 i 13.

dawca, „wielki pas transmisyjny przenoszący na język k a n o n i s t y c z n y [podkr. w tekście] tę doktrynę, mianowicie soborową eklezjologię”²⁷, stanowi podstawowy akt ustawodawczy Kościoła Łacińskiego, oparty na dziedzictwie prawnym i ustawodawczym Objawienia i Tradycji. Posiadając „cechę wierności w nowości i nowości w wierności”²⁸, jest zbiorem norm prawnych uwzględniających z jednej strony wymogi życia współczesnego, z drugiej zaś niezmiennie w swej treści dyspozycje prawa Bożego. W stosunku do kodeksu z 1917 r. wprowadza szereg zmian i modyfikacji, zarówno gdy chodzi o przedmiot materii legislacyjnej i jej systematykę, jak i kształt samych regulacji w wielu dziedzinach. Kodeks Jana Pawła II, liczący 1752 kanony (podstawowe jednostki redakcyjne, odpowiadające artykułom w innych kodeksach), jest poza tym zbiorem o znacznie mniejszej ilości przepisów, kodeks z 1917 r. (określany także mianem kodeksu Pio-Benedyktynskiego) zawierał bowiem 2414 kanonów. Wynika to z wyłączenia z KPK przepisów liturgicznych, przepisów w przedmiocie Kurii Rzymskiej i prawa kanonizacyjnego, a także z przekazania przez ustawodawcę kodeksowego uprawnienia do stanowienia norm prawych w wielu kwestiach ustawodawcom tzw. partykularnym, tj. konferencjom biskupów i poszczególnym biskupom diecezjalnym.

Gdy chodzi o systematykę KPK, to obejmuje ona 7 ksiąg: I – Normy ogólne (kann. 1-203); II – Lud Boży (kann. 204-746); III – Posługa nauczania (kann. 747-833); IV – Posługa uswięcania (kann. 834-1253); V – Dobra doczesne (kann. 1254-1310); VI – Sankcje karne (kann. 1311-1399); VII – Procesy (kann. 1400-1752). Księgi dzielą się na części, te zaś na sekcje; sekcje obejmują z kolei tytuły, a te – rozdziały; te ostatnie zawierają niekiedy artykuły.

Bliższe zapoznanie się z regulacją poszczególnych ksiąg pozwala stwierdzić, iż w KPK mamy do czynienia z całokształtem materii związanej ze strukturą i funkcjonowaniem Kościoła (kodeks uzupełniają zawarte w odrębnych aktach prawnych: prawo kanonizacyjne oraz prawo o Kurii Rzymskiej). Z tradycji kanonicznej wywodzi się dążenie do dysponowania przez Kościół – odmiennie niż to ma miejsce w innych systemach prawa – jednym, całościowym zbiorem prawa powszechnego, obejmującym wszystkie jego dziedziny (gałęzie), co zresztą ma wiele zalet, nie tylko gdy chodzi o względy praktyczne. Bez większych jednak trudności można w kodeksie wyodrębnić poszczególne segmenty regulacji, odpowiadające – *mutatis mutandis* – podstawowym materiom objętym kodeksami państwowymi, a więc: prawo konstytucyjne, prawo cywilne – materialne i formalne, prawo administracyjne – materialne i formalne, prawo karne – materialne i formalne.

Wymagające osobistego zaangażowania ustawodawcy kościelnego sfinalizowanie przedłużających się prac nad posoborową kodyfikacją prawa przez papieża Jana Pawła II, uwieńczone promulgowaniem przezeń nowego Kodek-

²⁷ Ibidem, s. 13.

²⁸ Ibidem, s. 15.

su Prawa Kanonicznego stanowi niewątpliwie znaczące dokonanie, otwierające kolejny etap w trwającym od stuleci w Kościele Łacińskim procesie rozwoju ustawodawstwa służącego dobru Ludu Bożego.

III. Zainicjowanie już w 1927 r. przez papieża Piusa XI niełatwego dzieła kodyfikacji prawa kanonicznego katolickich Kościołów Wschodnich, mających bogate tradycje w dziedzinie ustawodawczej, stanowiło wyraźne nawiązanie do postulatów zgłaszanych przez biskupów obrządków wschodnich z okazji zwołania Soboru Watykańskiego I, a także do oczekiwań wyrażanych po ukazaniu się w 1917 r. KPK²⁹. Pozostawało także rezultatem upowszechniającego się stopniowo we wszystkich Kościołach Wschodnich poglądu, że bardzo potrzebne jest uporządkowanie wszystkich wspólnych dla nich przepisów w jeden „Zbiór praw”, promulgowany powagą papieża³⁰.

Uznając kodyfikację wschodniego prawa kanonicznego za niezbędną, Pius XI, po przeprowadzeniu studiów nad stanem prawnym w poszczególnych Kościołach Wschodnich, 23 października 1929 r. ustanowił Komisję Kardynalską do Spraw Studiów Przygotowawczych Kodyfikacji Wschodniej (z kard. Piotrem Gasparim na czele), wspieraną przez Kolegium Delegatów Wschodnich oraz Kolegium Konsultorów. Przygotowanie kodyfikacji przez te organy zostało zrealizowane w 1935 r., co sprawiło, że 17 lipca tegoż roku papież powołał nowy organ: Papieską Komisję do Redakcji Kodeksu Prawa Kanonicznego Wschodniego (z kard. Alojzym Sincero na czele, którego w 1936 r. zastąpił kard. Maksynien Massimi, następcą zaś tego ostatniego został kard. Piotr Agagianian), której pomocą służyło Kolegium Konsultorów³¹.

W marcu 1939 r. Papieska Komisja przedstawiła następcy Piusa XI, papieżowi Piusowi XII, gotowy do promulgacji pełny projekt kodeksu prawa kanonicznego wschodniego, wydany następnie – w latach 1943-1944 – w jednym tomie, potem zaś poddany dokładnemu uzgodnieniu przez 3 kardynałów. Ponownie wydany drukiem poprawiony tekst kodeksu był z kolei kilkakrotnie korygowany przez wymienioną Komisję w 1945 r., wreszcie w styczniu 1948 r. przedłożono go papieżowi, ten zaś uznał, że promulgacji tego zbioru należy dokonywać sukcesywnie, tj. częściami³².

W dniu 22 lutego 1949 r., listem apostołskim wydanym z własnej inicjatywy *Crebrae allatae sunt*, Pius XII promulgował prawo małżeńskie (*O Sakramencie małżeństwa*), a następnie – analogicznymi listami apostołskimi: prawo procesowe (*O postępowaniu sądowym*) – listem *Sollicitudinem nostram* z 6 stycznia 1950 r., prawo zakonne (*O zakonnikach*) i prawo majątkowe (*O dobrach doczesnych Kościoła*) – listem *Postquam Apostolicis Litteris*

²⁹ Zob. *Wstęp*, w: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli II promulgatus*, s. 43-45; Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, s. 79.

³⁰ *Wstęp*, w: *Codex canonum Ecclesiarum Orientalium*, s. 47.

³¹ *Ibidem*, s. 51-53.

³² *Ibidem*, s. 53.

z 9 lutego 1952 r., wreszcie prawo osobowe (*O osobach*) i prawo *O obrządkach wschodnich* – listem *Cleri sanctitati* z 2 czerwca 1957 r. W ten sposób promulgacji doczekały się 3/5 tekstu projektu kodeksu z 1945 r., pozostałe zaś partie kanonów pozostały w archiwum Papieskiej Komisji³³. Ów znaczny segment kodyfikacji, która weszła w życie, zawierał jakby *summarium* wschodniego prawa kanonicznego w sprawach podstawowych³⁴. Dalszy ciąg prac kodyfikacyjnych został wstrzymany, gdy następca Piusa XII, papież Jan XXIII zapowiedział rewizję dyscypliny kanonicznej całego Kościoła.

Intensywne prace kodyfikacyjne zostały podjęte dopiero wówczas, gdy kolejny papież, Paweł VI w dniu 10 czerwca 1972 r. ustanowił Papieską Komisję do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego Wschodniego (z kard. Józefem Parecattilem jako przewodniczącym, zastąpionym następnie kolejno – w randze wiceprzewodniczących – przez bp. Klemensa Mansuoratiego, bp. Stefana Marusyna i bp. Emila Eida), wspierane przez Kolegium Konsultorów. Po przyjęciu w marcu 1974 r. zasad obowiązujących Papieską Komisję oraz Kolegium Konsultorów w pracach kodyfikacyjnych, pierwszy projekt nowego kodeksu, przygotowany w 1977 r., poddany został szerokim konsultacjom, analogicznie do procedury konsultacyjnej nad projektem kodeksu Kościoła Łacińskiego.

W momencie rozpoczęcia pontyfikatu przez papieża Jana Pawła II stan prac nad kodyfikacją prawa wschodniego znajdował się w takim samym stadium jak prace nad kodyfikacją prawa Kościoła Łacińskiego: trwał proces rewizji projektów poszczególnych części przyszłego kodeksu. Do Komisji Papieskiej nie przestawały napływać uwagi i propozycje, które konsultorzy wnikliwie studiowali, wnosząc stosowne poprawki. Niełatwe zadanie stanęło przed zespołem roboczym (koordynacyjnym) powołanym do nadania kodeksowi wewnętrznej spójności i jednolitości, wymagało bowiem między innymi usuwania powtórzeń i elementów mniej dopasowanych, a także wypracowania jednolitej stylistyki tekstu³⁵.

Dzięki osobistemu zaangażowaniu Jana Pawła II, w październiku 1986 r. został zredagowany w całości i następnie wydany drukiem *Schemat Kodeksu Prawa Kanonicznego Wschodniego*, przesłany z kolei 17 października poszczególnym członkom Komisji Papieskiej do zbadania i oceny. Wniesione uwagi, odpowiednio uporządkowane, zostały następnie poddane analizie przez specjalny zespół roboczy konsultorów do wprowadzenia stosownych poprawek. Ich uwagi wraz z sugestiami, zebrane w niewielki tom, w kwietniu 1988 r. zostały przekazane członkom Komisji Papieskiej, która z kolei poddawała je ocenie. Tymczasem wspomniany wyżej zespół koordynacyjny zapro-

³³ Ibidem, s. 53-55.

³⁴ W. Góralski, *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, „Ateneum Kapłańskie” 84 (1992), s. 269-270.

³⁵ Wstęp, w: *Codex Canonum ecclesiarum Orientalium*, s. 63.

ponował znaczną liczbę poprawek do tekstu kanonów (głównie o charakterze redakcyjnym), przedkładając je następnie do oceny – w lipcu 1988 r. – Komisji Papieskiej³⁶.

Z inicjatywy Jana Pawła II, któremu zależało na sfinalizowaniu przedłużającej się procedury kodyfikacyjnej, zostało zwołane posiedzenie plenarne Komisji Papieskiej, która miała rozstrzygnąć, „czy cały tekst zrewidowanego Kodeksu należy uznać za odpowiedni do jak najszybszego przekazania ustawodawcy i promulgowania go w czasie i w sposób, jaki uznają” [członkowie Komisji – W.G.]³⁷. Posiedzenie to miało miejsce w dniach 3-14 listopada 1988 r. w Auli Bolońskiej Pałacu Apostolskiego. W głosowaniu nad poszczególnymi tytułami (jednostki redakcyjne) projektu kodeksu wszystkie zostały przyjęte większością członków Komisji, w przeważającej mierze niemal jednomyślnie. W ten sposób 28 stycznia 1989 r. ostateczny projekt zbioru, opatrzony tytułem *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, został przekazany papieżowi Janowi Pawłowi II wraz z wnioskiem o dokonanie promulgacji³⁸.

I tym razem Jan Paweł II zdecydował się na dokładne przestudiowanie przedłożonego mu projektu przy udziale wąskiego grona ekspertów oraz po wysłuchaniu opinii wiceprzewodniczącego i sekretarza Papieskiej Komisji. Po uzyskaniu aprobaty papieskiej tekst został wydany drukiem i promulgowany w dniu 18 października 1990 r. konstytucją apostolską *Sacri canones*³⁹. Jako termin wejścia w życie pierwszego kodeksu prawa Kościołów Wschodnich określono w wymienionej konstytucji dzień 1 października 1991 r. Ów długi okres trwania *vacatio legis*, podobnie jak w wypadku KPK, był w pełni usprawiedliwiony pragnieniem ustawodawcy, by wszyscy zainteresowani mogli zapoznać się z nowym ustawodawstwem⁴⁰.

Odbiegający od formuły zastosowanej w tytule kodeksu Kościoła Łacińskiego, tytuł zbioru prawa Kościołów Wschodnich, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, stanowi wyraźne nawiązanie do kanonicznej tradycji wschodniej, która zna liczne zbiory „świętych kanonów” pochodzących z pierwszych stuleci istnienia Kościoła. Jan Paweł II podkreśla zresztą, że „święte kanony” uważane są za szczególną część bogatej spuścizny ustrojowej poszczególnych Kościołów wywodzących się „z czcigodnych tradycji: aleksandryjskiej, antiocheńskiej, ormiańskiej, chaldejskiej i konstantynopolińskiej. Nie istnieje bowiem – zauważa Papież – niemal żaden wschodni zbiór norm ustrojowych, w którym nie zajmowano by się świętymi kanonami, przekraczającymi już przed Soborem Chalcedońskim [451 r. – W.G.] liczbę pięciuset, ustanowionymi lub uznanymi jako podstawowe prawa Kościoła

³⁶ Ibidem, s. 63-65.

³⁷ Ibidem, s. 65.

³⁸ Góralski, *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, s. 270-271.

³⁹ *Wstęp*, w: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, s. 65

⁴⁰ Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska „Sacri canones” z 18.10.1990 r.*, w: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, s. 41.

przez zwierzchnią władzę tegoż Kościoła, i w którym nie powołano by się na nie jako na szczególne źródło prawa⁴¹.

Doceniając ofiarną pracę tych wszystkich, którzy przez dziesiątki lat uczestniczyli w procesie kodyfikacyjnym, Jan Paweł II zauważa, że szczególnie dzieło dokonane przez członków Komisji Papieskiej „nosi wybitne znamię kolegalności”, podobnie jak w kolegalny sposób wypowiedali się wszyscy biskupi Kościołów Wschodnich⁴².

Regulacje Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (skrót: KKKW) obowiązują jednakowo wszystkie katolickie Kościoły Wschodnie, respektują jednak własne prawo poszczególnych Kościołów, uwzględniając ich tradycje liturgiczne, a przede wszystkim ich własne hierarchie. Stąd też KKKW stosunkowo często (aż w 183 przypadkach) zawiera delegacje kierujące do przepisów prawa partykularnego, którego źródłem są ich własne synody lub bezpośrednio Stolica Apostolska⁴³. Stosownie do przyjętych założeń ustrojowych, nowy zbiór kanonów eksponuje urząd patriarchy, ukazanego jako „ojciec i głowa” własnego Kościoła, którym kieruje w harmonijnej równowadze odpowiedzialności w własnymi biskupami. Na uwagę zasługuje ponadto wymiar ekumeniczny i pastoralny Kodeksu, podobnie jak wierność tradycji wschodniej w dziedzinie prawa karnego, któremu – w odróżnieniu od tradycji Kościoła Łacińskiego – obce są kary tzw. *latae sententiae* (zaciągane przez przestępcę *ipso iure* w momencie popełnienia przestępstwa). Nie sposób wreszcie nie wspomnieć i o tym, że szerokie zastosowanie znajduje w kanonach kodeksowych zasada pomocniczości⁴⁴.

Eklezjologia KKKW nie odbiega od eklezjologii KPK, co oznacza, że nie przestawia ona obrazu w pełni jednorodnego, operując tutaj dwoma podstawowymi pojęciami: *societas* i *communio*⁴⁵, choć wiceprzewodniczący Komisji Papieskiej, bp E. Eid, sądzi, iż KKKW wolno uznać za wierne uzupełnienie Vaticanum II⁴⁶.

Systematyka KKKW (liczącego 1546 kanonów), w której nawiązuje się do tradycji wschodniej, nie zasadza się na księgach (jak KPK), lecz na 30 tytułach obejmujących poszczególne obszary regulacji prawnej, poprzedzonych 6 kanonami wstępnymi:

- 1 – Chrześcijanie, ich prawa i obowiązki (kann. 7-26);
- 2 – Kościoły *sui iuris* i obrządku (kann. 27-41);
- 3 – Najwyższa władza Kościoła (kann. 42-54);

⁴¹ Ibidem, s. 29.

⁴² Ibidem, s. 39.

⁴³ W. Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, s. 81.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Zob. R. Sobański, *Eklezjologia nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 28 (1985), nr 1-2, s. 4.

⁴⁶ E. Eid, *La presentazione del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, „L'Osservatore Romano” z 27.10.1990 r., s. 7.

- 4 – Kościoły patriarchalne (kann. 55-150);
- 5 – Kościoły arcybiskupie większe (kann. 151-154);
- 6 – Kościoły metropolitalne i pozostałe Kościoły *sui iuris* (kann. 155-176);
- 7 – Eparchie i biskupi (kann. 177-310);
- 8 – Egzarchaty i egzarchowie (kann. 311-321);
- 9 – Zgromadzenia hierarchów wielu Kościołów *sui iuris* (kan. 322);
- 10 – Duchowni (kann. 323-398);
- 11 – Świeccy (kann. 399-409);
- 12 – Mnisi i inni zakonnicy oraz członkowie instytutów życia konsekrowanego (kann. 410-572);
- 13 – Stowarzyszenia chrześcijan (kann. 573-583);
- 14 – Ewangelizacja narodów (kann. 584-594);
- 15 – Magisterium Kościoła (kann. 595-666);
- 16 – Kult Boży, zwłaszcza sakramenty (kann. 667-895);
- 17 – Ochrzczeni akatolicy przystępujący do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim (kann. 896-901);
- 18 – Ekumenizm czyli wspieranie jedności chrześcijan (kann. 902-908);
- 19 – Osoby i akty prawne (kann. 909-935);
- 20 – Urzędy (kann. 936-978);
- 21 – Władza rządzenia (kann. 979-995);
- 22 – Rekursy przeciwko dekretem administracyjnym (kann. 996-1006);
- 23 – Dobra doczesne Kościoła (kann. 1007-1054);
- 24 – Sądownictwo w ogólności (kann. 1055-1184);
- 25 – Proces sporny (kann. 185-1356);
- 26 – Niektóre procesy specjalne (kann. 1357-1400);
- 27 – Sankcje karne w Kościele (kann. 1401-1467);
- 28 – Procedura przy wymierzaniu kar (kann. 1468-1487);
- 29 – Ustawa, zwyczaj, akty administracyjne (kann. 1488-1539);
- 30 – Przedawnienie i obliczanie czasu (kann. 1540-1546).

Tytuły dzielą się z reguły na rozdziały, te zaś na artykuły; te ostatnie obejmują niekiedy punkty. Jak wskazuje już sam podany wyżej wykaz tytułów, regulacją KKKW objęty jest całokształt materii związanej z nieco inną niż w KPK strukturą oraz funkcjonowaniem katolickich Kościołów Wschodnich.

Doprowadzenie do końca przez papieża Jana Pawła II przedłużających się od dawna prac nad kodyfikacją prawa Kościołów Wschodnich, zwieńczone promulgowaniem pierwszego w ich dziejach Kodeksu, należy uznać za prawdziwie wiekopomne dokonanie wymienionego ustawodawcy kościelnego.

IV. Jak już wspomniano na wstępie, uzupełnieniem obydwu wielkich kodyfikacji papieża Jana Pawła II stały się następnie dwie znaczące konstytucje apostolskie, w których dokonał on reformy prawa kanonizacyjnego oraz reformy Kurii Rzymskiej. Obydwa akty prawne stanowią integralną część generalnej, posoborowej reformy i odnowy prawa kanonicznego.

Zapowiedziana 19 marca 1969 r. przez Pawła VI – w liście apostolskim wydanym *motu proprio* „*Sanctitas clarior*”⁴⁷ – reforma postępowania kanonizacyjnego wymagała, jak się okazało, bardzo dokładnego zrewidowania dotychczasowej procedury oraz nowego uregulowania szeregu kwestii w tym zakresie. Papież zlecił więc specjalnej komisji (złożonej z wyższych urzędników Kongregacji ds. Kanonizacyjnych, kanonistów i teologów) przygotowanie projektu generalnej nowelizacji prawa kanonizacyjnego.

Rozpoczęte prace komisji były następnie kontynuowane za pontyfikatu papieża Jana Pawła II, który nadał im określony kierunek. Chodziło o zunifikowanie i zharmonizowanie całego ustawodawstwa w sprawach kanonizacyjnych, znajdującego się w KPK z 1917 r. i w innych dokumentach (pokodeksowych) Stolicy Apostolskiej, a także w reskryptach tejże Stolicy Apostolskiej zawierających uprawnienia specjalne. Komisja miała brać pod uwagę także sugestie pochodzące spoza niej samej, w których postulowano rozwiązanie szeregu problemów. Chodziło głównie o wyposażenie w większy zakres kompetencji biskupów diecezjalnych w prowadzeniu nowych spraw kanonizacyjnych. Zwracano poza tym uwagę na potrzebę ukierunkowania historyczno-naukowego (nie tylko teologicznego) wszystkich spraw kanonizacyjnych, na wzór spraw tzw. historycznych, a także na zmianę roli w procesach promotora wiary⁴⁸.

Rezultatem pracy komisji było zredagowanie kilku dokumentów, z których miała powstać określona regulacja całościowa, stosownie do zamysłu Papieża Polaka dokonania na szeroką skalę reformy prawa kanonizacyjnego⁴⁹. W dniach 22-23 czerwca 1981 r. przedstawiono ustawodawcy kościelnemu do aprobaty projekt nowej konstytucji apostolskiej oraz instrukcji w przedmiocie dochodzeń prowadzonych w diecezjach przez biskupów. Gdy Jan Paweł II zaaprobował istotne treści obydwu dokumentów, komisja przystąpiła do dopracowywania szczegółów. Ostateczna wersja konstytucji apostolskiej oraz instrukcji została następnie przedłożona 28 stycznia 1982 r. – w obecności Papieża – przełożonym dykasterii Kurii Rzymskiej celem wyrażenia opinii⁵⁰.

Konstytucję apostolską *Divinus perfectionis Magister* Jan Paweł II promulgował 25 stycznia 1983 r.⁵¹ (w dniu promulgowania KPK). Natomiast 7 lutego tego samego roku zostały wydane, zaaprobowane przez Papieża, akty wykonawcze do tego dokumentu: *Normy wykonawcze Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych* (dotyczące prowadzenia dochodzenia przez biskupów w sprawach kanonizacyjnych)⁵² oraz *Dekret generalny Kongregacji Spraw*

⁴⁷ AAS 61 (1969), s. 704-708.

⁴⁸ H. Misztal, *Prawo kanonizacyjne. Instytucje prawa materialnego, zarys historii, procedura*, wyd. 2, Lublin 2003, s. 190-193.

⁴⁹ Idem, *Prawo kanonizacyjne według ustawodawstwa Jana Pawła II*, Lublin 1997, s. 162-163; W. Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, s. 82-83.

⁵⁰ H. Misztal, *Prawo kanonizacyjne. Instytucje prawa materialnego*, s. 193.

⁵¹ AAS 75 (1983), s. 349-355.

⁵² Ibidem, s. 396-403.

Kanonizacyjnych (na temat sług Bożych, których sprawy są aktualnie rozpatrywane w Kongregacji)⁵³. Wszystkie te akty prawne opierają się na trzech podstawowych zasadach:

1. maksymalne zaangażowanie biskupów diecezjalnych w prowadzenie spraw kanonizacyjnych przez powierzenie im odpowiedzialności za zebranie środków dowodowych (czynności te przeprowadzają mocą władzy własnej);
2. podniesienie znaczenia naukowego studium spraw kanonizacyjnych przez dodanie Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych odpowiedniego organu do realizacji tego celu w postaci Kolegium Relatorów;
3. usunięcie z postępowania bezużytecznego formalizmu przez bardziej właściwe rozdzielenie kompetencji personalnej w Kongregacji.

Wprowadzenie do nowego prawa kanonizacyjnego owych zasad oznacza zarówno znaczne uproszczenie postępowania, jak i nadanie mu większej dynamiki w Kongregacji⁵⁴.

Generalnie zreformowane przez Jana Pawła II postępowanie kanonizacyjne przebiega w następujących trzech etapach:

1. dochodzenie na terenie diecezji, polegające na zebraniu wszystkich środków dowodowych;
2. studium w Kongregacji (pod kierownictwem relatorów) materiału dokumentalnego lub zeznań świadków oraz przygotowanie tzw. *positio* na temat życia i cnót sługi Bożego;
3. dyskusje podczas posiedzeń teologicznych (najpierw konsultorów, potem zaś członków Kongregacji)⁵⁵.

Znaczącym *novum* ustawodawstwa Jana Pawła II jest wyodrębnienie dwóch rodzajów spraw kanonizacyjnych: nowych i dawnych, stosownie do kryterium sposobu dowodzenia istotnego przedmiotu tych spraw. Podczas gdy w sprawach nowych środkiem dowodowym są zeznania świadków, w sprawach dawnych rolę tę pełni dokumentacja tzw. pisana. Poza tym inaczej zostało uregulowane zagadnienie cudów oraz postępowania beatyfikacyjnego. Konstytucja apostołska Jana Pawła II zawiera bowiem ogólną zasadę, w myśl której jedynie papież decyduje o przyznaniu kościelnego kultu publicznego słudze Bożemu, którego heroicność cnót została udowodniona. Gdy chodzi o cuda, to wymaga się przynajmniej jednego, zaaprobowanego w sposób przewidziany przez prawo, a ponadto potwierdzonej opinii o cudach; natomiast do kanonizacji konieczna jest aprobata nowego cudu, a więc mającego miejsce po beatyfikacji⁵⁶.

Gdy chodzi z kolei reformę Kurii Rzymskiej (utworzył ją papież Sykstus V w 1588 r.), dokonaną przez papieża Jana Pawła II, to stanowiła ona niejako ciąg dalszy reformy Pawła VI, urzeczywistnionej w konstytucji apostołskiej

⁵³ Ibidem, s. 403-404.

⁵⁴ W. Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, s. 83; zob. także *Regolamento della Congregazione delle Cause dei Santi*, Roma 1983.

⁵⁵ H. Misztal, *Prawo kanonizacyjne według ustawodawstwa Jana Pawła II*, s. 167.

⁵⁶ Ibidem, s. 168-170.

Regimini Ecclesiae universae z 15 sierpnia 1967 r.⁵⁷, uzupełnionej w następnych latach kilkoma ustawami⁵⁸. Jakkolwiek inicjatywę dawnego arcybiskupa mediolańskiego należy uznać za znaczącą, to jednak nie spełniła ona wszystkich oczekiwań związanych z postulatami Soboru Watykańskiego II. Zdając sobie z tego sprawę, Paweł VI powołał w 1974 r. specjalną komisję, która przystąpiła do pracy nad pogłębieniem i uzupełnieniem rozpoczętej 7 lat wcześniej reformy.

Samo sfinalizowanie tego niełatwego przedsięwzięcia przypadło na pontyfikat Jana Pawła II, który od samego początku podjął energiczne działania zmierzające do nadania Kurii Rzymskiej właściwego kształtu⁵⁹. Nie czekając na zakończenie prac wspomnianej wyżej komisji, rozpoczął wydawanie nowych aktów prawnych usprawniających funkcjonowanie szeregu dykasterii kurialnych, a także ustanowił kilka nowych organów o zadaniach ogólnokościelnych, takich jak: Rada ds. Rodziny (1979), przekształcona 2 lata później w Papieską Radę ds. Rodziny⁶⁰, Papieska Rada ds. Kultury (1982)⁶¹ Watykańskie Centrum Telewizyjne (1983)⁶², Papieska Komisja do Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego (1984)⁶³. Poza tym w 1984 r. podzielił Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego na 2 odrębne Kongregacje⁶⁴, w następnym zaś roku powołał do życia Papieską Komisję Apostolstwa Służby Zdrowia⁶⁵.

Zaangażowany w dzieło reformy bliskiej sobie instytucji, Jan Paweł II ustanowił 12 listopada 1983 r. specjalną komisję, która miała wnikliwie i dogłębnie przeanalizować postanowienia odnoszące się do reformy z 1967 r. Jednocześnie przekazał komisji określone wskazówki wytyczające kierunki odnowy Kurii Rzymskiej. Wypracowany przez komisję w 1985 r. projekt nie uzyskał jednak uznania Kolegium Kardynałów i Synodu Biskupów, w związku z czym Papież powołał komisję kardynalską, która przygotowała nowy projekt (*Prawo szczególne Kurii Rzymskiej*), zaakceptowany przez ustawodawcę⁶⁶.

W dniu 28 czerwca 1988 r., tj. w 400. rocznicę ogłoszenia konstytucji apostołskiej papieża Sykstusa V *Immensa aeterni Dei* i zarazem w 80. rocznicę ogłoszenia konstytucji apostołskiej papieża Piusa X *Sapienti consilio* (obydwa dokumenty dotyczyły reformy Kurii Rzymskiej), Jan Paweł II promulgował wspomniany projekt konstytucją apostołską *Pastor bonus*, wieńcząc w ten sposób reformę stanowiącą jeden z najbardziej doniosłych obszarów posobo-

⁵⁷ AAS 59 (1967), s. 885-928.

⁵⁸ Zob. W. Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, s. 84, przyp. 52.

⁵⁹ Zob. E. Szafrowski, *Kuria Rzymska Jana Pawła II*, „Prawo Kanoniczne” 33 (1990), nr 1-2, s. 30-31.

⁶⁰ AAS 73 (1981), s. 441-444.

⁶¹ AAS 74 (1982), s. 686-687.

⁶² AAS 75 (1983), s. 44.

⁶³ AAS 76 (1984), s. 433-434.

⁶⁴ E. Szafrowski, op. cit., s. 32.

⁶⁵ AAS 77 (1985), s. 457-461.

⁶⁶ W. Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, s. 86.

rowej odnowy Kościoła⁶⁷. Postanowienia tego dokumentu weszły w życie z dniem 1 marca 1989 r. W ten sposób, stosownie do dyspozycji kan. 360 KPK z 1983 r., została dopełniona posoborowa kodyfikacja prawa kanonicznego.

Podstawowa struktura zreformowanej Kurii Rzymskiej obejmuje: Sekretariat Stanu, kongregacje, trybunały, rady i urzędy, a także Zarząd Domu Papieskiego i Urząd ds. Celebracji Papieskich. Poza nadaniem Kurii Rzymskiej nowej struktury oraz określeniem zasad funkcjonowania jej poszczególnych dykasterii, znaczącym rysem konstytucji papieskiej jest wymiar teologiczny i pastoralny dokonanej odnowy. Można tutaj mówić o osadzeniu wymienionej instytucji na fundamentach teologicznych, uwzględnieniu aspektu kolegialności, podkreśleniu charakteru służebnego i duszpasterskiego posługi urzędników kurialnych, a także o znacznie większym nachyleniu dykasterii ku biskupom diecezjalnym, a tym samym ku Kościołom partykularnym⁶⁸.

V. Jeśli papież Jan Paweł II wycisnął swoje szczególne piętno na najnowszej historii Kościoła, to niewątpliwie jest ono widoczne w dziedzinie posoborowej odnowy prawa kanonicznego. Przejęty dogłębnie duchem Soboru Watykańskiego II, dawny jego uczestnik, jak mało kto zdawał sobie sprawę z tego, że urzeczywistnianie w życiu społeczności kościelnej całokształtu przesłania soborowego nie byłoby możliwe bez gruntownej reformy i odnowy ustawodawstwa. Nic też dziwnego, że – kontynuując dzieło swoich poprzedników: Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła I – od samego początku swego pontyfikatu Papież Polak reformę dezaktualizującego się prawa zawartego w KPK z 1917 r. ściśle powiązał z ideą ogólnokościelnego *aggiornamento*, a działalność ustawodawczą uczynił jedną bardziej doniosłych dziedzin sprawowania swojego urzędu. Postrzegając ustawodawstwo jako adekwatne narzędzie umożliwiające realizację celu Kościoła, jakim jest niesienie dobra duchowego człowiekowi, zdecydowanie dążył do nadania normom kościelnym charakteru bardziej duszpasterskiego, umożliwiającego osiągnięcie owego dobra przez wszystkich wiernych: tak duchownych, jak i świeckich.

Wyjątkowym dokonaniem ustawodawczym Jana Pawła II jest kompleksowa reforma prawa kanonicznego przeprowadzona w latach 1978-1988, której owocem stały się dwie wielkie kodyfikacje: KPK dla Kościoła Łacińskiego i KKKW dla Kościołów Wschodnich, uzupełnione następnie dwiema konstytucjami apostolskimi z 1983 i 1988 r. Należy ponadto generalnie tutaj wspomnieć o innych, mniejszej wagi ustawach, które Jan Paweł II wydał po promulgowaniu wymienionych kodeksów.

Bez cienia przesady wolno stwierdzić, że wkład papieża Jana Pawła II w dzieło posoborowej reformy i odnowy prawa kanonicznego jest imponujący – nie tylko zresztą w dziejach najnowszych Kościoła.

---

⁶⁷ AAS 80 (1988), s. 841-912.

⁶⁸ W. Góralski, *Papież Jan Paweł II jako ustawodawca*, s. 86-87.

L'APPORT DU PAPE JEAN PAUL II À RÉFORME ET AU RÉNOUVELLEMENT
DU DROIT CANONIQUE

Résumé

Le pape Jean Paul II, qui a influencé l'Eglise Catholique dans les nombreux domaines de son activité, était surtout le législateur éminent. Grâce à son engagement personnel, il a fait finaliser le processus de la réforme et du renouvellement du droit canonique qui avait été commencé après le Concile Vatican II. Ayant continué les oeuvres de ses grands prédécesseurs, surtout de Paul VI, le pape polonais a décidé de faire aboutir les deux grands codifications: celle de l'Eglise Latine et celle des Eglises Orientales. Il a reconnu la nécessité de finir des travaux de la Commission Pontificale de la Révision du Code du Droit Canon de 1917 et ceux de la Commission de la Révision du Droit Canonique Orientale: Il a admis justement que la législation ecclésiastique devait être un instrument très important dans la réalisation du renouvellement de l'Eglise après le Vatican II.

Les fruits de l'activité de Jean Paul II dans le domaine de la législation est le Code du Droit Canon, promulgué le 25 janvier 1983 pour l'Eglise Latine et puis le premier code dans l'histoire des Eglises Orientales: le Code des Canons des Eglises Orientales, publié le 18 octobre 1990: Les compléments de ces deux codifications sont les constitutions apostoliques de ce pape: « Divinus perfectionis Magister » de 25 Janvier 1983 (la réforme générale de la procédure de canonisation) et « Pastor bonus » de 28 juin 1988 (la réforme générale de la Curie Romaine).

